

कविता : कुन्सुमाग्रज
हिंदी अनुवाद : श्री. गुलजार

केकचा तुकडा

हॉटेलच्या गच्चीवरुन

त्यानं फेकला दयार्द्रतेनं

चॉकलेट केकचा

भला मोठा तुकडा

रस्त्यावरील कुन्यासाठी.

कुत्रा धावत सुटला

आणि हॉटेलच्या सावलीला

उभा असलेला

कल्कट विध्यातील

एक अगांतुक मुलगाही.

मुलगा प्राणपणानं धावला

कुन्याच्या वेगावर मात करून

त्यानं काबीज केला

तो तुकडा – आणि

कुन्याला वाव राहू नये म्हणून

तोंडात कोंबलाही

असभ्य घाईनं.

गच्चीवरील दयार्द्र दाता

शिवास रीगलचा पेला

ओठाला लावीत ओरडला –

ही हलकट कार्टी!

□ □ □

कुन्सुमाग्रज राष्ट्रीय साहित्य पुस्तकार – २०१३ : ८

केक का टुकड़ा

होटल की छत पर बैठे

रहमदिली से फेंका उस ने

चौकलेट केक का एक बड़ा सा टुकड़ा

रस्ते के कुत्ते के लिए!

कुत्ता लपका...

होटल के साए में खड़ा

गन्दा एक फटीचर लड़का

जान का जोर लगा कर भागा

कुत्ते की रफ्तार को मात किया,

और कब्जा जमा कर टुकड़े पर,

कुत्ते को मौका न दिया,

और बैरत फांक गया!

छत पर बैठे

रहमदिल ने

शेवाराज रीगल व्हिस्की का प्याला

होंठों से लगाया

और कहा...

उफ़क ! ये हलकट छोकरे!!

- अनुवाद : श्री. गुलजार

□ □ □

कुन्सुमाग्रज राष्ट्रीय साहित्य पुस्तकार – २०१३ : ९

कणा

“ओळखलंत का सर मला” – पावसात आला कोणी
कपडे होते कर्दमलेले केसावरती पाणी
क्षणभर बसला नंतर हसला बोलला वरती पाहून
“गंगामाई पाहुणी आली, गेली घरट्यात राहून;
माहेरवाशीण पोरीसारखी चार भिंतीत नाचली
मोकळ्या हाती जाईल कशी– बायको मात्र वाचली–
भिंत खचली चूल विझली होते नव्हते नेले
प्रसाद म्हणून पापण्यांमध्ये पाणी थोडे ठेवले–
कारभारणीला घेऊन संगे सर, आता लढतो आहे –
पडकी भिंत बांधतो आहे. चिखलगाळ काढतो आहे“
खिशाकडे हात जाताच हसत हसत उठला,
“पैसे नको सर, जरा एकटेपणा वाटला –
मोळून पडला संसार तरी मोडला नाही कणा
पाठीवरती हात ठेवून नुसते लढ म्हणा.”

रीढ

“सर मुझे पहचाना क्या?” बारिश में कोई आ गया
कपडे थे मुचडे हुए और बाल सब भीगे हुए
पल को बैठा, फिर हँसा और बोला ऊपर देखकर
“गंगा मैया आई थीं, मेहमान होकर
कुटिया में रह कर गई!
माझके आई हुई लड़की की मानन्द
चारों दीवारों पे नाची
खाली हाथ अब जाती कैसे?
खैर से, पत्नी बची है
दीवार चुरा हो गई, चूल्हा बुझा,
जो था, नहीं था, सब गया!
“ ‘प्रसाद’ में पलकों के नीचे चार कतरे रख गई है पानी के!
मेरी औरत और मैं, सर, लड़ रहे हैं
मिट्टी कीचड़ फेंक कर,
दीवार उठा कर आ रहा हूँ!”
जेब की जानिब गया था हाथ, कि हँस कर उठा वो...
‘न न’, न पैसे नहीं सर,
यँही अकेला लगा रहा था!
घर तो टूटा, रीढ़ की हड्डी नहीं टूटी मेरी...
हाथ रखिए पीठ पर और इतना कहिए कि लड़ो... बस!”

- अनुवाद : श्री. गुलजार

अखेर कमाई

मध्यरात्र उलटल्यावर
शहरातील पाच पुतळे
एका चौथन्यावर बसले
आणि टिपं गाळू लागले.
ज्योतिबा म्हणाले,
शेवटी मी झालो
फक्त माळ्यांचा.
शिवाजीराजे म्हणाले,
मी फक्त मराठ्यांचा.
आंबेडकर म्हणाले,
मी फक्त बौद्धांचा
टिळक उद्गारले,
मी तर फक्त
चित्पावन ब्राह्मणांचा.
गांधींनी गळ्यातला गहिंवर आवरला
आणि ते म्हणाले,
तरी तुम्ही भाग्यवान.
एकेक जातजमात तरी
तुमच्या पाठीशी आहे.
माझ्या पाठीशी मात्र
फक्त सरकारी कचेन्यातील भिंती!

आखिर हासिल

आधी रात
बीत चुकी तो,
शहर के पाँचों पुतले
एक थडे पर बैठ गए
और आंसू पिघलाने लगे
‘ज्योतिबा बा थे, बोले
“मैं तो आखिर ठहरा मालियों का।”
शिवाजी महाराज भी बोले,
“और मैं सिर्फ मराठों का।”
बोले अम्बेडकर,
“मैं तो बोधियों का ही ठहरा।”
तिळक ने कहा कि
“मैं चितपावन ब्राह्मणों का हूँ।”
गांधीजी....
तब रुँधा गला खँकार के बोले,
“आप बडे खुशकिस्मत हैं सब
कम से कम, एक जमात तो, फिर भी आप
के पीछे हैं।
मेरे पीछे तो...
सरकारी कचहरियों की दीवारें हैं।”

- अनुवाद : श्री. गुलजार

कीर्ती

कीर्ती म्हणजे

पहिल्या दिवशी

फुलमाळांची

रास मनोहर.

त्याच फुलांची

दुसऱ्या दिवशी

कचराकुडीत

पडणारी भर.

□ □ □

शोहरत

शोहरत मतलब

पहले दिन तो

फूलों का...

सहरा और साफा!

दूसरे दिन

उन फूलों से

कूडे में

कुछ और इजाफा!

- अनुवाद : श्री. गुलजार

□ □ □

रद्दी

एकदा रेशन संपल्यावर
घरातली रद्दी विकायला काढली
तेव्हा तू हसत म्हणालीस,
तुमच्या कवितांचे कागद
यात घालू का ?
तेवढंच वजन वाढेल!
मी उत्तरलो,
जे काम काळ उद्या करणार आहे
ते तू आज करु नकोस.
तुझ्या डोळ्यांत
अनपेक्षित आसवं तरारली
आणि तू म्हणालीस,
मी तर नाहीच,
पण काळही ते करणार नाही.

□ □ □

रद्दी

एक दफा,
जब राशन खत्म हुआ था तो
रद्दी निकाली थी घर से
कि बेच आएँ !
हँस के कहा था तू ने तब
कहो तुम्हारी नज़रें भी, डाल दूँ उन में ?
उन से वजन बढ़ जाएगा।
मैंने कहा था :
‘‘कल जो वक्त करेगा,
वो मत आज करो !’’
आँखे भर आई थीं तेरी !
और कहा था:
‘‘मैं तो क्या....
वो वक्त भी न कर पाएगा !!’’

- अनुवाद : श्री. गुलजार

□ □ □

कविता : कुसुमाग्रज
हिंदी अनुवाद : श्री. गुलजार

देणं

मातीपण

मिट्ठा मिट्ठ नाही

आकाशपण

हट्टा हट्ट नाही

आकाशमातीच्या

या संघर्षत

माझं जखमांचं देणं

फिट्टा फिट्ट नाही

- कुसुमाग्रज

आम्हा घरी

आम्हा घरी आहे

शब्दांचेच धन

शब्द देता घेता

झाले आहे आता

शब्दांचेच मन

- कुसुमाग्रज

कर्ज

मेरी मिट्ठी

मिटाये से नहीं मिटती

फलक मुळा से

हटाये से नहीं हटता

फलक मिट्ठी के इस जद्वोजहद में

मेरे जख्मों का कर्जा

चुकाए से नहीं चुकता

- गुलजार

मेरे घर में

मेरे घर में

फकत अल्फाज का धन है

गिला कोई नहीं उस का ।

मगर महसूस होता है

कि लेते देते लफजों को

कुछ ऐसा हो गया हैं

ये दिल भी इक धड़कता लफज बन के रह गया है ।

- गुलजार

आश्चर्य

ती आदिवासी महातारी
प्राणांतिक भयाने धडपडत
डोंगराच्या कडेला गेली
आणि चिकटून उभी राहिली
पालीसारखी, खडकाला.
उघडीवाघडी
हजार सुरकुत्यांच्या कातडीत कोंबलेली
हाडांची जीर्णकृती.
मी क्षणभर आदिवासी झालो
आणि तिच्याकडे पाहिले,
अहो आश्चर्य –
तिच्या एका थानाच्या गाठोळीवरून
लोंबत होतं आपलं पार्लमेंट
आणि दुसऱ्या गाठोळीवरून लोंबत होतं
आमचं साहित्यसंमेलन

- कुसुमाग्रज

हैरत

आदिवासी बुढिया वो
जान की मारी गिरती पडती
एक पहाडी के कोने से
ऐसे सट के खडी रही
पत्थर से चिपकी छिपकली जैसी, उघडी खुदडी.
नंग धडंग
झुरियों से भरी चमडी में ठँसी
हड्डियों का पिंजर !
इक पल आदिवासी बनकर देखा में उस की तरफ
उफक तोबा !
उस की छाती के लटके लोथडे से
झूल रहा था, अपना पार्लियामेन्ट
और दूसरे लोथडे से
हमारा साहित्य सम्मेलन !!

- गुलजार

मैन

शिणलेल्या झाडापाशी
कोकिळा आली
म्हणाली, गाण गाऊ का?
झाड बोललं नाही
कोकिळा उडून गेली.

शिणलेल्या झाडापाशी
सुग्रण आली,
म्हणाली, घरटं बांधू का?
झाड बोललं नाही
सुग्रण निघून गेली.

शिणलेल्या झाडापाशी
चंद्रकोर आली,
म्हणाली, जाळीत लपू का?
झाड बोललं नाही
चंद्रकोर मार्गस्थ झाली.

शिणलेल्या झाडापाशी
बिजली आली
म्हणाली, मिठीत येऊ का?
झाडाचं मैन सुटलं
अंगांगातून
होकारांचं तुफान उठलं.

- कुसुमाग्रज

खामोशी

एक थके से पेड के पास,
कोयल आई,
बोली, “गाना गाऊँ क्या?”
पेड मगर कुछ बोला नहीं
कोयल उड गई!

और थके से पेड के पास
आई बिया और बोली
“मै घोंसला बनालूँ क्या?”
पेड मगर, कुछ बोला नहीं
और बिया भी उड गई।

एक थके से पेड के पास,
चाँद की फाँक आई, और बोली
“शाखों में छुप जाऊँ क्या?”
पेड मगर खामोश रहा
चाँद की फाँक भी लौट गई!

और थके से पेड के पास,
बिजली आई
बोली, “क्या आगोश में आऊँ?”
पेड की टूटी खामोशी

- गुलजार

सातवा

चमच्यांच्या स्टॅंडवर
सात चमचे होते
एक चमचा एक दिवशी
गहाळ झाला.
उरलेल्या सहांच्या गळ्यातून
प्रथमच
अनावर हुंदका फुटला
'ती असती तर' – ते उद्गारले,
तो हरवला नसता,
मीही अनावरपणे
सातवा चमचा झालो
आणि त्याची रिकामी जागा घेऊन
सहांच्या हुंदक्यात
सामील झालो – आणि
पुटपुटलो :
खरं आहे, मित्रांनो,
ती असती तर
मी हरवलो नसतो.

- कुसुमाग्रज

सातवाँ

चमचों के स्टैंड पर...
सात चमच थे, हमेशा
एक चमच, एक दिन गुम हो गया
छः बचे थे।
छइयों के लब से ही पहली बार
बेअद्धियार एक सिसकी निकली
बोल उठे, "वो होती तो...
खोता नही वो!"
मैं भी मजबूरन...
सातवां चमच हुआ
और उस की खाली जगह लेकर
छ, छइयों की सिसिकयों में
हो के शामिल, बुद्बुदाया,
"सच है यारो,
वो जो होती,
मैं खो न जाता!!

- गुलजार